

Gombaiskola

GÖNDÖR TIBOR

Az iskolák kívánt autonómiája kapcsán régóta és sokszor emlegetjük a helyi sajátosságokhoz való alkalmazkodást, a helyi igények kielégítését. Olyan elképzelhetetlenül sokféle lehet ez a helyi igény, hogy soha nem merünk hozzá példákat fűzni, csak jelszóként használjuk vitáinkban, amíg már-már kiüresedett a fogalom. Az alábbi írás visszaadhatja a „pedagógiai lokalitásba” vetett hitünket, és még azt is igazolja, hogy a helyi sajátosságok provincializmus nélkül biztosíthatják egyidejűleg a praktikus „helyi” tudást meg az egész pedagógiai folyamatra kisugárzó helyzeti energiát.

Egy ökológiai nevelési központ létét ma még mindenki utópiának tartaná. Ebben a nevelési központban sokirányú erdei, botanikai, madár- és vadvédelmi tevékenység folyna, és - a táj jellege miatt - kiemelt szerep jutna benne a gombásztevékenységnek. Mondjuk neve is lenne már az intézménynek: Istvánffy Gyula Ökológiai (gombász) Művelődési Központ. A névadó botanikus, mikológus volt, 1860-1930-ig élt, a maga idejében polihisztor, a filoxéra elleni küzdelem ismert magyar „védőszentje”. És hogy életszerűbb legyen, amiről írunk, tegyük félre a feltételes módot, tudósítsunk valami létezéséről!

Dél-Dunántúl hegyes-dombos vidékén, ahol az Alpok és az óceán közelségét már érezhetővé teszi a klíma, főleg cseres-tölgyes, magasabban pedig bükkös erdő található. Talajának összetétele, kémhatása különösen kedvez a gombáknak, amelyek főleg a tanév kezdetén és végén jelentenek kísértő csábítást a gombászoknak.

A település őslakosságának jelentős része cigány, kik egykoron teljes mértékben az erdő kincseiből éltek és főként fapapucskok, karók, teknők készítésével foglalkoztak. A fák, vadak, gyógynövények, erdei gyümölcsök, gombák ismerete és becsülése apáról fiúra szállt, sokszor máig is megmagyarázhatatlan tévedésekkel, babonákkal, hiedelmekkel fűszerezve. Ezek a hiedelmek nemcsak a cigány lakosságra jellemzőek. A lakosság többsége ma szövetkezeti dolgozó, állattenyésztésből, szőlő- és gyümölcsstermesztésből él. Elég gyakori háziállatuk a ló, amelynek trágyája alapanyagul szolgál a csiperke termesztéséhez.

A településen van egy számítástechnikai alkatrészgyár, egy fűrésztelep és egy kis bútorgyár. (A fűrészpor is felhasználható a gomba termesztéséhez.) Az utóbbi években megnőtt azoknak a száma, akik nyugdíjas éveikre gondolva a környéket pihenő-üdülő-, majd lakhelynek választották.

Ebbe a környezetbe illeszkedik az ökológiai nevelési központ, amely több funkciójú: iskola, művelődési központ, az ifjúság gombász nevelésének országos módszertani központja, megyei botanikai és vadvédelmi kutatóhely, ezenkívül madárvédelmi és ebtenyésztő-kiképző telep. Az önkormányzat tartja fenn, az ügyben érdekelt egyesületek és társadalmi szervezetek támogatásával.

Az intézmény épületeinek egy része valamikor egyházi tulajdonban levő, régi ház. Karbantartásukra, felújításra sokat kell költeni. Mindenesetre mindig többet annál, mint

amennyi a költségvetésben erre rendelkezésre áll. A működés költségeinek előteremtése érdekében termelő gazdálkodást is kell folytatni. Szerencse, hogy van nagy iskolaudvar, pihenőpark, vannak kihasználatlan egykori borospincék, és többféle pénzszerzési lehetőség adódik. Sok mindent létesítettek önerőből: szalonnasütőt, pihenőhelyeket, esőházakat, leshelyeket, kilátót, etetőt, állandó gombakiállítási termet, gombavizsgálót, átvevő és árusító helyet, büfét, étkezdét. Ezeket – az ifjúság nyomására – hol hivatalosan, hol egymás között, híres emberekről nevezték el. Nem kell csodálkozni azon, hogy e nevek között több mikológus van, mint ahogy azon sem, hogy az általuk létesített építmények formáját – funkciójukkal és szerkezetükkel összhangban – valamilyen gombaalakra tervezték. Így született csésze alakú szalonnasütő-hely, csillaggombaszerű kilátó, pöfeteg alakú étkeзде és klubterem, kalapos gomba alakú napernyős pihenő-, társashely, vizsgáló-, átvevő-, árusítóhely.

A tantestület a pedagógusok helyhezkööttsége ellenére szerencsére mindig a jó szakmai összetétel irányába változott.

A pedagógiában döntő a személyiség szerepe. Ismerkedjünk hát meg a gombászat irányító embereivel: az igazgatóval, az igazgatóhelyettessel, a gombászklub tanár-elnökével és a kirándulási útvonalfelelőssel.

Az igazgató. Erkölcsi tekintély. Számára legfontosabb, hogy az általa vezetett intézmény hosszú évek munkájával megalapozott jó hírnevét munkatársaival együtt csak öregbítse. Helyzethez illő változatos vezetési stílus kialakítására törekszik. Nem akar mindent maga irányítani, vagy ellenőrizni. A gazdasági és ügyviteli kérdések eldöntését, ha csak teheti, a helyettesére bízta. A sokféle rendezetlenség fokozta a rend iránti igényét és csökkentette energiáit. Így nem csoda, hogy ő is megpihenni, feltöltekezni az „örök”, békés, nyugodt, csendes erdőbe vágyik, melynek szépsége és harmóniája mindenkor megejti. Szépségigényét az erdő és a festészet elégíti ki.

Mindaz, amit az intézményben a természetvédelemért tettek, az ő szívéből is fakadt. Különösen büszke az intézményben megrendezett, külföldiek által is felkeresett országos gombász zsinatra, a kialakított képzési rendszerre, a hírnevet hozó elméleti és gyakorlati tevékenységre. A gombatermesztés elvi ellenzője. Nem mondja, de úgy érzi, hogy ez a természet ügyetlen majmolása, megcsúfolása. A termesztés csak a gombák szűk körére terjedhet ki, ezért csak kevés ismeretet nyújthat, és a népelelmezésben is csak másodlagos szerepet játszhat. További ellenérvei: a gyermekek nem ismerhetik meg a termelékenység növeléséhez szükséges modern biotechnológiai eljárásokat; a lótrágyával, a rovar- és növényvédő szerekkel, a kemikáliákkal való tevékenykedés a gyermekekre veszélyes; az állandó, folyamatos és kollektív munkaformák nehezen alakíthatók ki; az automatizálás esetén nincs szükség izomerőre; a bonyolult pénzügyek a gyermekek számára áttekinthetetlenek; nagy a ráfizetés veszélye; és ami a legfontosabb: kevés a kiaknázható pedagógiai lehetőség.

Szaktanár, a gombászklub és a gombászbizottság elnöke.

Gyakorlati cselekvésre, munkára orientált ember, kitűnő érzékszervekkel, finom különbségek érzékelésének képességével. A természet a maga konkrét valóságában érdekli. Tanítványaival mindenekelőtt az erdő változásait, neszező rezdüléseit, a több fényért, vízért, táplálékért, az utódok fennmaradásáért folytatott drámai küzdelmet láttatja meg. Szinte mindenbe azonnal belemegy, amit a gyermekek érdeklődésből javasolnak. Ugyanakkor szigorú. Téveszthetetlen gombaismeretet, szolidaritást, következtettség, pontosságot, igényességet, önkorrekcíót követel.

Az igazgatóhelyettes.

Ő a gombatermesztés vezetője, a diákszövetkezet elnöke.

A gombász bizottság elnökének véleményével szemben a gomba termesztését jó pénzszerzési forrásnak tekinti. Ezért a kedvező alkalmak felismerésére kifejlődött érzé-

kével, átlag alatti termelékenység mellett is átlag feletti jövedelmet tud teremteni. Mestere az olcsóbb anyagbeszerzésnek, az energiaköltségek áthárításának, kedvező bérleti díjak, vagy szállítás kialakításának. Ebben nagy szerepet játszik varázslatosan vonzó, elmentéket művészi kiegészítő egyénisége.

Takarékos háziasszony, kitűnő konyhaművész hírében áll. A természet, az ételkészítés, a konzerválás munkáiban laboratóriumi tisztaságot követel, vele jóhangulatú a munka. A természet technológiája iránt kisebb az affinitása. Megelégszik a készen kapott receptúrák mechanikus, pontos betartásával.

A technikai modernizáció híve, anélkül, hogy azok működési elveivel megismerkedne, mert az a munka könnyebb, kényelmesebb elvégzésének feltételeit teremti meg.

A kirándulási útvonalfelelős.

Nyílt, gyors gondolkodású és beszédű, lendületes, könnyen barátkozó, közvetlen. Az újszerű feladatok megoldásába teljes lélekkel veti bele magát. Egyesek számára elviselhetetlen az a fordulatszám, amit saját magának szabva teljesít és amire más is rákényszerül.

Az élővilágból legjobban a kisállatokat, a kutyákat kedveli. Ennek ellenére a kutyák mellett a botanikai, a gombászati, a madárvédelmi, a vadvédelmi tevékenységnek egyaránt lelkes támogatója, mert itt látja leginkább megvalósíthatónak a gyermekek alkotókedvének, játékának, egymásközötti és felnőttekhez való viszonyának a fejlesztését.

Egyéni munkatervének készítésekor a természet szeretetének fejlesztéséhez az alábbi feljegyzést készítette:

– Erdők napja: „Vigyázz csendjére, hogy szólhasson hozzád!” A lombelszíneződés, lombhullás, levélformák, rügyezés, termés, kéreg, aljzat, növény-sűrűség, megvilágítás, a cserje és fa magasságának, ágak elágazásának megfigyelése,

– neszezés, zörrenés, zümmögés, madárdal, a csend figyelése,

– virágok, gyógynövények, bogyók, gombák, rovarok, lepkék gyűjtése,

– hasznos madarak, ritka növények, védett bogarak és állatok ismertetése,

– állatok, madarak életmódjának, viselkedésének figyelése,

– lesek, etetők, odúk, pihenők, források építése,

– madarak, vadak etetése,

– kijelölt erdőrészek gondozása, erózióvédelme, nyiladékok karbantartása,

– faültetés, iskolaudvar-fásítás, magányos vagy beteg-sérült állat otthoni gondozása, (kis állatkert létesítése),

– növényi fajtabemutató, állandó (élő és makett) gombakiállítás, gombát evő és kerülő állatok, rovarok bemutatása,

– otthoni növénysszaporítás és gondozás, otthoni gombatermesztés, kisállattartás, -gondozás,

– tansétányok létesítése és azon nyilvános séták szervezése,

– gombászati helyek és útvonalak kijelölése, gombász kirándulások, túrák, tájvédelmi nyilvános őrjáratok, környezetvédelmi, tájvédelmi táborozások szervezése, közhasznú munkák, mint: útjelzősek átfestése, megrongált pihenőhelyek kijavítása, források és környékük kiépítése, tisztántartása, útjelző táblák és növényeket, fákat, madarakat, gombákat, állatokat ismertető táblák készítése és kihelyezése stb., találkozások, ismerkedések erdészekkel, az erdő munkásaival,

– vadász- (gombász-) kutya-tenyésztés és kiképzés,

– zárt lombos erdők, füves és szikes puszták talaj-, növény- és állat-, valamint gombavilágának összehasonlítását célzó tanulmányi kirándulások szervezése,

– a nagyüzemi gombatermesztés műhelyeinek megtekintése,

– „Fát ment a papírgyűjtés” akció szervezése.

Az intézmény

A gombásztevékenységet a gombász-klub és annak megválasztott vezetősége fogja össze, minden igazgatási jogkör nélkül. A belépésnek nincsenek feltételei, csak annyi,

hogy valaki dolgozni akar. A kilépés, törlés, vagy kizárás teljes nyilvánosság előtt történik. A klub maga határozza meg programját, amit öntevékeny munkacsoportok, önkéntes társulások valósítanak meg. A pénzt önkéntes felajánlások, vagy hitelezés útján teremtik elő. A folyamatos tevékenység szakkörökben és bizottságokban zajlik. De mi is ez a tevékenység?

Gombatérkép készítése, hogy figyelemmel lehessen kísérni a gombafajok változását. Ez a kirándulólhelyekről előre elkészített vaktérképek, kérdőlap kiállításával történik. Be kell jelölni, fel kell jegyezni a talált gombák lelőhelyét, adatait. A térképen már előzetesen bejelölték a tájékozódási pontokat, az égtájakat, a jellemző növénytársulásokat, a talaj kémhatását és a domborzati viszonyokat. A kiránduláskor már csak az aktuális időjárást, a levegő és a talaj hőmérsékletét, relatív páratartalmát, valamint az adott hely lux értékét kell megmérni és feljegyezni. A lelőhelyen eddig talált gombafajok felsorolása a hátlapon szerepel. Ezek közül alá kell húzni a megtaláltakat, és/vagy beírni az újakat. Külön feladat a diverzitás (faj és egyedszám) megállapítása, a talaj nedvességtartalmának otthoni mérése, a kémhatás ellenőrzése, a talált gombafaj, a társnövény és kémhatást jelző növény összehárosítása, gombametszet készítése. Minden kiránduláson tanácsokat kapnak a fényképezéshez, kémiai és mikroszkópi vizsgálathoz, ételkészítéshez.

Aki a kiránduláson kapott otthoni feladatokat elvégzi, és gombatérképét kitöltve határidőre beküldi, az versenyen vehet részt, melynek értékelése nyilvános. A beküldött térképek értékelésével állandó munkacsoport foglalkozik. Az összegyűjtött, ellenőrzött adatokat a számítástechnikával foglalkozók gépre viszik. A beküldött metszet, fénykép, spórafénykép, talajjelző növény a meghatározó csoport felülvizsgálata után az archívumba kerül.

A *számítógépes csoport* a kirándulólhelyek, évszakok, időpontok, időjárási viszonyok, talajjellemzők adatainak feltüntetésével rögzíti a talált fajokat. A gépbe vitt adatok alapján mindenki kérhet információt, akár tudományos célból, akár kirándulás előtt. De kérhet segítséget egy adott gomba meghatározásához is a gépben lévő határozási program alapján. A számítógép harmadik funkciója, hogy piktogrammok segítségével tanprogramot nyújt magának a gombahatározásnak az elsajátításához.

A *határozó csoport* a gombák rendszertanával, a rendszeren belül az alrendszerekbe tartozó gombák határozókulcsainak kidolgozásával foglalkozik.

A *vizsgáló csoport* a gomba makro- és mikro-határozói alapján, kémiai és mikroszkópi vizsgálatok segítségével, konkrétan elvégzi a fajegyed nemzetségbe sorolását.

Az *archívum munkacsoportja* összegyűjti és rendszerezi a kapott anyagot: diafotókat, spórafényképeket, metszeteket, herbáriumot, gombatérképeket. Az archívum munkacsoportja időnként zsűrizi a fotókat és a legjobbakat klubesten a nyilvánosságnak bemutatja, díjazza.

Az *állandó gombakiállítás munkacsoportja* megtervezi és megszervezi a valóság megjelenítését szolgáló makettek, modellek, fényképek, rajzok, statisztikák, grafikonok, jelek, feliratok készítését. Gondoskodik élő anyag beszerzéséről és kiállításáról, filmvetítésről, a legfrissebb szakirodalom bemutatásáról. Zsűrizési feladatkörébe tartozik a gomba alakú építmények, használati tárgyak szakmai bírálata, valamint a farsangi bál gombaruháinak szakmai bírálata is.

Ennek a munkacsoportnak összehangolásával készülnek a rajzsakkör által tervezett és a tűzzománcozók által kivitelezett jelvények, az oktatáshoz felhasznált szemléltető eszközök.

A szakoktatási bizottság szervezi a gombaismereti tanfolyamokat az érdeklődő szülők, tanulók, gombavizsgálók, tanácsadók részére.

A rajzsakkör nem csupán gombarajzok készítésével foglalkozik, hanem gombaalakok (fa, gipsz, kerámia) mintázásával, tűzzománc, linómetszet készítésével, a természet világának (növény, állat, rovar) festésével, megjelenítésével is. Ötleteket ad a létesítmények tervrajzainak elkészítéséhez.

A könyvtárcsoport vállalta a szükséges szakirodalom beszerzését, propagálását, kölcsönzését, nyilvántartását, a kihelyezett kiskönyvtárak gondozását.

Az eszközefejlesztési és beszerzési csoport javaslatot tesz gombász eszközök beszerzésére, karbantartására, vagy házilagos kivitelezésére. (Nagyítók, tájolók, kések, sípok, hőmérők, fénymérők, relatív páratartalom-mérők, pH-ellenőrző csíkok, térképek, filmanyagok, mikroszkóp és vetítőlámpák, tárgy- és fedőlemezek, vegyszerek stb.) A szövetkezet keretén belül saját tervezésű, házilagos kivitelezésű összezsukható gombászkosarat gyártanak és árusítanak.

Az egészségvédelmi és etikai bizottság az egészségvédelmi, munkavédelmi, vagyon- és tűzbiztonsági, valamint a gombászat körében előírt kötelező magatartási szabályok betartásán őrökdi, tájékoztatják a nyilvánosságot minden általuk megismert és felülbírált szabálysértésről. Javaslatot tesznek hasonló esetek megisméltődésének megelőzésére, tanulságos feliratok készítésére.

Részben a gombászkлубhoz tartoznak, de önálló külön szervezetet alkotnak a szövetkezet keretén belül működő Gazdálkodó egységek: a gombatermesztők, a gombaátvevők és -árusok, az étkezde, a büfé, a felszerelést kínáló bolt, a könyvesbolt, a kosárákészítő részleg.

Ezek általában jövedelmezők. Jövedelmező volt a gombaismerettel kapcsolatos játékok (kártyák, kérdezz-felelek stb.) készítése, a számítógépes program, az erdei termékek gyűjtése, az erdőben végzett karbantartó, takarító munka, az ebtenyésztés és kiképzés, a szemléltető anyagok és plakátok tervezése, sőt a gomba alakú építmények és berendezések, tárgyak tervezése is.

Anyagi haszonnal zárhatók az egyes tanfolyamok is (mint pl.: ételek készítése vadon élő gombákból, a gombatermesztés, a gombák konzerválása stb.), olykor egyes kirándulások is. A jövedelemszerző tevékenységek között kiemelkedő haszonnal jár a gombatermesztés.

Befejezésül: néhány sajátos szokás

A gombászkлуб vezetőségének választásakor, a gombásznapi alkalmával napfelkeltekor nyilvános erdei fogadalomtételre kerül sor. Az új vezetőség ismerteti elképzeléseit, és megkezdődik az első nyilvános közös gombászat, amely közös gombameghatározással zárul. Ezen a napon kapják meg a jelvényüket a tanfolyamok hallgatói, ekkor kerül sor a kiemelkedő tevékenységek elismeréseként adományozható kitüntető jelvények nyilvános átadására, új klubtagok felvételére. A gombászok napján kívül több alkalommal tartanak kirándulással egybekötött gombanapot, egy-egy gombafaj sokoldalú bemutatásával, olykor közös étkezésen való ételbemutatóval.

A nevelési központ rádiójának adását időnként a község rádiója is átveszi és a következő felhívással fordul a lakossághoz: „Kedvező az időjárás. Töltse pihenőnapját gombászattal! A levegő hőmérséklete 25°C, a relatív páratartalom 90%-os, a talaj nedvessége 70%-os. Érdeemes nyári vargányát gyűjteni, melynek kilogrammjáért ma "X" forintot fizet az átvevőhely.”

A nevesebb gombászok tevékenységének megbecsüléseként az egyes épületeket, vagy azok egy részét (a kilátót, a tanácskozót, az éttermet stb.) valamely természeti képződményt (forrást), olykor a mulatságot, táncot, ünnepséget egy-egy megbecsült mikológusról nevezik el.

Az etikai bizottság nem csupán az egyes szabályt sértő eseteket tárja a klub tagsága elé, hanem olyan tanulságokat, vagy általuk megismert életbölcseéseket is, amelyek megfogadása a közösség és egyén szempontjából általában, vagy éppen az aktualitása miatt hasznos lehet. Ezeket a bizottság „bölcseesség könyvében” gyűjti, majd a klub tagsága előtt ismerteti, és külön határoznak arról, melyik lehetne közülük felirat is.